

سندهای تازه از کودتای ۲۸ مرداد

۱۳۵

اشاره

در میان اسناد تازه منتشر شده دولت انگلستان، در سایت (Forien & Commonwealth Office)^۱ FCO دو سند نیز درباره ایران، مرتبط با کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ دیده می شود که از اهمیت برخوردار است. سایت FCO به وزارت امور خارجه و کشورهای مشترک المنافع انگلستان مربوط است. جست و جوی ما برای دریافت این موضوع که سندها پیش از این در ایران منتشر شده اند یا نه، به پاسخ منفی رسید. از این رو فصل نامه مطالعات تاریخی اقدام به ترجمه و نشر آن کرد.

سند نخست - که به نظر ابتر می رسد - کوتاه و مجمل و سند دوم - که بیشتر به یک بولتن شباهت دارد - به تفصیل از طرح کودتا پرده برمی دارد. همچنانکه در خلال سندها توضیح داده شده، برخی از اسامی توسط وزارت امور خارجه دولت انگلستان سیاه یا حذف شده است. ترجمه، بی کم و کاست صورت گرفته و از ارائه توضیح نیز خودداری شده است. هر دو سند پیش از این با طبقه بندی «سری» نگهداری می شد.

[سند اول]

۱- مراحل مقدماتی

در ماههای نوامبر و دسامبر ۱۹۵۲ [آبان و آذر ۱۳۳۱] نمایندگان سرویس اطلاعاتی انگلیس با نمایندگان بخش خاور نزدیک و افریقا (NEA) به منظور بحث درباره اقدام مشترک علیه ایران و اشغال این کشور، در واشنگتن دیدار کردند. آقای کریستوفر مونتاز و ودهوس (Christopher Montague Wood House)، رئیس ایستگاه اطلاعاتی انگلیس در تهران، سیمول فال، از اعضای ایستگاه اطلاعاتی انگلیس در تهران به نمایندگی از سرویس اطلاعاتی انگلیس و آقای جان بروس به نمایندگی از سیس (SIS) واشنگتن در این نشست شرکت کردند. آقایان کریمت روزولت رئیس بخش خاور نزدیک و افریقا و جان اچ لیویت رئیس میز ایران، جان دابلوی پن دلتون قائم مقام بخش و جیمز ای دارلینگ رئیس بخش پارلمانی خاور نزدیک و افریقا به نمایندگی از بخش خاور نزدیک و افریقا نیز حضور داشتند. نمایندگان سرویس اطلاعاتی انگلیس در این جلسه طرح خارج از دستوری را پیشنهاد کردند که بر اساس آن جنبشی سیاسی برای سرنگونی نخست وزیر مصدق، ارائه دادند. نمایندگان بخش خاور نزدیک و افریقا برای بحث و تبادل نظر در مورد این پیشنهاد غیرمترقبه آمادگی نداشتند. پس این جلسه بدون دست یابی به نتیجه ای خاص پایان یافت و تنها مقرر شد تا بخش خاور نزدیک و افریقا در مورد طرح پیشنهادی سرویس انگلیس بررسی نماید.

۱۳۶

در ماه مارس ۱۹۵۳ [اسفند ۱۳۳۱] تلگرامی از ایستگاه تهران مخابره شد که مدعی بود ژنرال^۲ در تماسی با دستیار وابسته نظامی سفارت جویای نظر سفیر امریکا، لویی هندرسون را درباره حمایت پنهانی دولت ایالات متحده از کودتایی نظامی برای سرنگونی نخست وزیر مصدق شده است. از این رو در جلسه ای با حضور کارکنان سفارت و اعضای ایستگاه پاسخی برای ارائه به ژنرال^۳ آماده شد که متضمن هیچ تعهدی برای دولت ایالات متحده نبود اما به طور تلویحی تمایل این کشور را نسبت به این طرح نشان می داد.

با احتساب پیش درآمدهای^۴ و دیگر علائم و شواهد روشنی که نشان از شکل گیری عزمی راسخ برای سرنگونی دولت مصدق داشت و با توجه به مواضع چالشی و غیرمنطقی دولت مصدق، ژنرال والتر بدل اسمیت، معاون وزیر امور خارجه، به این نتیجه رسید که دولت ایالات متحده دیگر حامی دولت مصدق نخواهد بود و با سرنگونی وی و جایگزینی فردی خارج از جبهه ملی موافق است. این تغییر سیاست، با سازمان سیا نیز در میان گذاشته شد و بخش خاور نزدیک و افریقا مأمور گردید در سرنگونی دولت مصدق وارد عمل گردد. وزارت امور

S E C R E T

I. PRELIMINARY STEPS

Representatives of British Intelligence met with Near East and Africa (NEA) Division representatives in Washington during November and December 1952 for the purpose of discussing joint war and stay-behind plans in Iran. In attendance for British Intelligence were Mr. Christopher Montague Woodhouse, recently Chief of Station for British Intelligence in Tehran; Mr. Samuel Falls of the British intelligence station in Tehran; and Mr. John Bruce Lockhart, SIS Washington representative. In attendance for NEA Division were Mr. Kermit Roosevelt, Chief of Division, Mr. John H. Lovitt, Chief of Iran Branch; Mr. John W. Pennington, Deputy Chief of Division; and Mr. James A. Darling, Chief of NEA Paramilitary Staff.

Although it was not on the previously agreed agenda of the meeting, British Intelligence representatives brought up the proposition of a joint political action to remove Prime Minister Nussadeq. The NEA Division had not intended to discuss this question at all and was unprepared to do so. The meeting concluded without any decision being made and with the NEA Division committing itself only to study in more detail the political action proposals advanced by British Intelligence.

S E C R E T

خارجه و سازمان سیا مشترکاً آقایان هندرسون، سفیر، و راجر گوی ران رئیس ایستگاه را از سیاست جدید و مجوز آغاز عملیات آگاه کردند. در چهارم آوریل ۱۹۵۳ [۱۵ فروردین ۱۳۳۲] با اختصاص بودجه‌ای یک میلیون دلاری موافقت شد و به ایستگاه تهران اجازه داد این بودجه را در هر راهی که به سقوط دولت مصدق منتهی می‌شود، صرف نماید. به سفیر امریکا، آقای هندرسون و مسئول ایستگاه اختیار تام داده شد که همه یا بخشی از یک میلیون دلار بدون محدودیت، و صرفاً با توافق ایستگاه و سفیر هزینه نمایند.

در شانزدهم آوریل ۱۹۵۳ [۲۷ فروردین ۱۳۳۲] تحقیقی جامع با عنوان «مؤلفه‌های لازم برای سرنگونی مصدق» ارائه گردید. بر اساس این تحقیق ائتلاف زاهدی و شاه با بهره‌مندی از حمایت‌های منطقه‌ای سازمان سیا و پشتوانه مالی ایالات متحده، امکان سرنگونی دولت مصدق را افزایش می‌داد؛ بویژه اگر این ائتلاف قادر می‌بود علاوه بر آنکه مردم کوچه‌ها و خیابان‌ها را نیز هم‌راه خود سازد درصد زیادی از پادگانها به سرپیچی از دستور مصدق تشویق و ترغیب نمایند.

در تماس بعدی که با ژنرال^۵ برقرار گردید، مشخص شد که وی علی‌رغم جدیت در انگیزه، طرح خاصی برای کودتا نداشته در مقامی نیست که قادر باشد دولت مصدق را سرنگون نماید. ژنرال زاهدی، یکی از اعضای سابق کابینه مصدق بارزترین چهره علنی مخالف مصدق بود. از این رو توجهات زیادی را به خود جلب کرده بود. در آوریل ۱۹۵۳ [فروردین ۱۳۳۲] ایستگاه تهران تماسهای پنهانی خود را از طریق اریک پولارد، فرمانده وابسته نیروی دریایی ایالات متحده، دوباره از سرگرفت و برای افزایش ضریب حفاظتی ارتباطات و نیز اثربخشی بیشتر به مراودات، در ژوئن ۱۹۵۳ [خرداد ۱۳۳۲]، اردشیر زاهدی، پسر ژنرال زاهدی، به عنوان کانال ارتباطی برگزیده شد. از ۲۱ جولای ۱۹۵۳ [۳۰ تیر ۱۳۳۲] ارتباط مستقیم با ژنرال زاهدی برقرار می‌گشت.

[سند دوم]

پیش نویس لندن در مورد طرح عملیاتی TP آزاکس

۱- مقدمه

سیاستهای دولتهای انگلیس و ایالات متحده برای فرار از رکود اقتصادی و نیز کنترل بیشتر بر شوروی، موکول به سرنگونی دولت مصدق شده بود. بدین ترتیب با اجرای طرحی از پیش تنظیم شده، تمامیت و استقلال کشور نیز تضمین خواهد شد.

در این شرایط، ژنرال [فضل الله] زاهدی تنها گزینه ای است که می تواند دولتی جدید را هدایت و در عین حال از نفوذ کمونیستهای شوروی [در حکومت] جلوگیری کرده اصلاحاتی بنیادی در کشور ایجاد نماید.

طرح ذیل مبتنی بر سه مرحله متوالی است. دو مرحله اول، مقدمه عملیاتی نظامی است. این دو مرحله شامل مقطع زمانی حمایت مقدماتی (یعنی شرایط فعلی) و تبلیغات رسانه ای گسترده می باشد. حتی در صورت عدم تحقق نهایی کودتای نظامی این دو مرحله اهمیت بسزایی برای منافع انگلیس و امریکا خواهند داشت، زیرا موقعیت مصدق را به شدت دستخوش آسیب و تزلزل خواهد کرد.

هزینه مورد نیاز برای تحقق نهایی این طرح حدود ۲۸۵ هزار دلار برآورد شده است که قرار است ۱۴۷ هزار و پانصد دلار آن توسط سرویس ایالات متحده و ۱۳۷ هزار و پانصد دلار نیز از سوی سرویس انگلیس فراهم گردد.

۲- طرح عملیاتی

الف) حمایت مقدماتی از مخالفان دولت مصدق
هم ایستگاه ایالات متحده در تهران و هم گروه مربوط به انگلیس (برادران رشیدی) چند ماه است که ارتباطات نزدیکی با زاهدی برقرار کرده اند. گروه منابع انگلیسی (برادران رشیدی) حدود پنجاه هزار دلار (معادل چهار تا پنج میلیون ریال) نیز تاکنون هزینه کرده اند. در این مقطع مقدماتی که از اول ژوئن ۱۹۵۳ [۱۱ خرداد ۱۳۳۲] آغاز و دو ماه ادامه خواهد داشت، قرار است ایالات متحده ۳۵ هزار دلار و انگلیس ۲۵ هزار دلار هزینه نمایند. تاکنون ایستگاه منطقه ای ایالات متحده مبالغی پرداخته است.

هزینه های مربوط به انگلیس نیز از طریق همین کانالها صرف اهداف مورد نظر دولت انگلیس و یا موارد مورد نظر ایستگاه ایالات متحده به نمایندگی از انگلیس، خواهد شد.

S E C R E T

I. PRELIMINARY STEPS

Representatives of British Intelligence met with Near East and Africa (NEA) Division representatives in Washington during November and December 1952 for the purpose of discussing joint war and staybehind plans in Iran. In attendance for British Intelligence were Mr. Christopher Montague Woodhouse, recently Chief of Station for British Intelligence in Tehran; Mr. Samuel Falls of the British Intelligence station in Tehran; and Mr. John Bruce Lockhart, SIS Washington representative. In attendance for SEA Division were Mr. Kermit Roosevelt, Chief of Division, Mr. John W. Lovitt, Chief of Iran Branch; Mr. John W. Fendleton, Deputy Chief of Division; and Mr. James A. Darling, Chief of NEA Paramilitary Staff.

۱۴۰

Although it was not on the previously agreed agenda of the meeting, British Intelligence representatives brought up the proposition of a joint political action to remove Prime Minister Kusanadeq. The NEA Division had not intended to discuss this question at all and was unprepared to do so. The meeting concluded without any decision being made and with the NEA Division committing itself only to study in more detail the political action proposals advanced by British Intelligence.

S E C R E T

بودجه ایالات متحده نیز به صلاحدید ایستگاه تهران، صرف توسعه و تعمیق ارتباطات سیاسی و نظامی زاهدی خواهد شد. زاهدی باید به سرعت از ماهیت این حمایت دوجانبه و اهداف مشترک آن آگاه و حمایتها ملموس تر و محسوس تر گردد. در طول این مدت به زاهدی القا گردد که شاه با فراهم آوردن بودجه مورد نیاز، از زاهدی حمایت خواهد کرد.

تعامل و همکاری ایستگاههای انگلیس و ایالات متحده در بسط و توسعه طرح از طریق تماس مستقیم کارکنان ایستگاه ایالات متحده و منابع انگلیس به نمایندگی از دولت بریتانیا صورت می گیرد و این منابع به عنوان مرتبطين امین انگلیس با ایستگاه ایالات متحده ایفای نقش خواهند کرد.

اقدامات صورت گرفته نشان دهنده حمایت همه جانبه امریکا از این طرح است.

ب) نقش شاه به عنوان نقطه عطف معترضین

بر اساس این طرح باید همکاری و تعامل شاه را جلب کرد. در نتیجه، امکان پیروزی کودتای نظامی به میزان زیادی افزایش خواهد یافت. شاه برای پذیرش این نقش باید آماده شود. از این رو باید شاه را در موقعیتی تردیدآمیز و آکنده از بیم و هراس مخیر کرد و وی را مجبور به پذیرش این نقش نمود تا با همکاری وی در اسرع وقت، طرح را به ثمر برسانیم. بر این باوریم که با توسل به شاهزاده اشرف، خواهر دوقلوی قدرتمند و اختلاف انگیز شاه، می توان شاه را وادار به پذیرش این نقش کرد؛ از این رو که اشرف قوی ترین گزینه در القای این نقش به شاه است. شکی نیست که اشرف در سرنگونی مصدق با کمال میل با ما همکاری خواهد نمود.

بنابراین باید اشرف را در محل سکونت فعلی اش در جریان وظیفه اش قرار داده و سپس وی را به ایران بفرستیم. اشرف صرفاً باید با ایستگاه ایالات متحده مرتبط باشد. نقش شاه سه مرحله ای است و اشرف نیز باید قبل از هر مرحله، شاه را آماده نماید. در مرحله اول، اشرف شاه را متقاعد می کند که امریکا و انگلیس به دنبال هدفی مشترک در ایران هستند و در عین حال ترس و هراس شاه را از دست پنهان انگلیس خنثی خواهد کرد. در مرحله دوم اشرف باید شاه را با عبارات دقیق از آینده ای که برایش رقم زده شده، آگاه سازد. مرحله سوم کسب اقلامی خاص از شاه است. شرح تفصیلی این مراحل بدین قرار است:

۱- مرحله اول:

با نصایح ابتدایی اشرف، رهبر منابع انگلیس در دیدار با شاه به وی اطمینان می دهد که امریکا و انگلیس به دنبال هدفی مشترک در ایران بوده هر دو دولت از شاه در مقابل مصدق حمایت

خواهند کرد. وی باید خود را نماد تثبیت و تضمین حمایت دولت انگلیس از شاه معرفی کند و اجازه دارد به نمایندگی از دولت انگلیس سخن بگوید و به شاه اطمینان دهد که عبارات منتخب شاه از بخش فارسی زبان BBC در تاریخهای معین پخش خواهد گردید.

۲- مرحله دوم:

با مقدمه چینی های اشرف، ژنرال شوارتسکف (Schwarzkopf)، رئیس سابق هیئت نظامی آمریکا در ژاندارمری ایران، به عنوان نماینده ویژه ایالات متحده معرفی گردد. این نماینده به خاطر سوابق درخشان خود، در اقداماتی که چند سال پیش انجام داد، محبوب شاه است. صحبت های وی با شاه بر دو بخش است:

[بخش اول شامل موارد زیر خواهد بود:]

(الف) موضوع نفت برای هر دو دولت در درجه دوم اهمیت قرار داشته هدف اصلی هر دو دولت، کسب و تثبیت استقلال ایران است. هر دو کشور در تلاش برای کمک به مردم ایران هستند تا این کشور به دست شورویها نیفتد. در صورت بقای مصدق در مسند قدرت، افول اقتصادی قطعی است و از آنجا که مصدق به کمونیستها اجازه قدرت نمایی گسترده ای داده، آنها نیز به دنبال کسب سلطه و سیطره بر ایران می باشند.

(ب) هر دو دولت انگلیس و آمریکا بر این باورند که بقای سلسله پهلوی، مستحکم ترین دژ استقلال ملی است.

(ج) مادامی که مصدق بر اریکه قدرت است، دولت ایالات متحده هیچ کمک مالی جدیدی به ایران نخواهد کرد و حتی ممکن است کمکها و مساعدتهای فعلی نیز متوقف گردند.

(د) قدر مسلم مصدق باید کنار رود.

(ه) آمریکا و انگلیس از جانشین وی به شدت حمایت خواهند کرد.

(و) قرارداد نفتی مطلوبی پیشنهاد خواهد شد که به هیچ وجه قصد اعمال فشار بر نخست وزیر جدید و یا به کشور را نخواهد داشت.

مرحله دوم شامل مؤلفه های ذیل است:

(الف) شاه به ناچار هم اکنون و در آینده نیز، کانون مخالفت و تقابل با دولت مصدق است.

(ب) اگر شاه در همراهی و تعامل با این نیروها سهل انگاری نماید، شخصاً مسئول اضمحلال کشور و فقدان استقلال آن خواهد بود.

(ج) در صورت عدم همراهی و همکاری شاه، وی با دست خویش سلسله اش را به ورطه نابودی خواهد فرستاد. علی رغم قصورات پیشین شاه، آمریکا و انگلیس هنوز از وی

حمایت کرده و خواهند کرد و اگر این بار نیز سهل انگاری و قصور نماید، این حمایتها متوقف خواهند شد. نماینده نیز، تأثیرات چنین رویدادی را برای شاه تشریح خواهد کرد.

د) شاه، زاهدی را به عنوان جانشین مصدق پذیرفته است. اما درخواست کرده تا بودجه‌ای که برای حمایت از زاهدی توسط دولتهای امریکا و انگلیس هزینه می‌شود، به نام شاه پرداخت گردد.

ه) دولتهای انگلیس و امریکا اتفاق نظر دارند که زاهدی مناسب‌ترین گزینه است. وی در آینده نزدیک قادر است بر اریکه قدرت تکیه زند و در این راه از حمایت‌های همه جانبه انگلیس و امریکا برخوردار خواهد بود. شاه دقیقاً از برنامه‌های زاهدی آگاه است و برنامه‌ها به گونه‌ای طراحی خواهد شد که نیازمند فعالیت زیادی از ناحیه شاه نباشد. بلافاصله پس از ملاقات نماینده امریکا با شاه، رهبر منابع انگلیسی نیز چنین ملاقاتی با شاه ترتیب داده سخنانی شبیه سخنان نماینده امریکا، با شاه در میان خواهد گذاشت.

۱۴۳

۳- مرحله سوم:

این مرحله تماماً بر عهده شاه زاده اشرف است. بلافاصله پس از ملاقاتهای فوق، و در حالی که شاه هنوز تحت تأثیر سخنان نمایندگان امریکا و انگلیس است، اشرف از شاه سه امضا خواهد گرفت. اولین سند دارای تاریخ و اسناد دوم و سوم فاقد تاریخ می‌باشند.

این اسناد مشتمل بر موارد ذیل خواهند بود:

الف) نامه‌ای سرگشاده به تمامی افسران وفادار که از آنها درخواست می‌نماید به هر نحو ممکن با حامل نامه همکاری کرده شأن و منزلت ارتش را بازسازی کنند و با اعتماد به نفس، مراتب وفاداری خود را به شاه و مملکت به اثبات برسانند.

ب) دستوری ملوکانه مبنی بر تصدی فرماندهی ارتش توسط زاهدی.

ج) فرمانی شاهانه به تمامی رده‌های ارتش مبنی بر اطاعت بی چون و چرا از اوامر فرماندهی ارتش که توسط شاه به این جایگاه منصوب شده است.

سند اول تحویل زاهدی خواهد شد و دو سند دیگر نزد ایستگاه ایالات متحده خواهد ماند تا زمان مقتضی مورد استفاده قرار گیرد.

شاه برای مدتی از امضای این اسناد خوشحال و مشعوف خواهد بود اما دیر یا زود جرقه‌های شک و تردید و هراس وجود وی را فرا می‌گیرد؛ در این زمان وی باید پایتخت را ترک و به مسافرت برود؛ ترجیحاً باید به جهت کسب تمدد و آرامش مذهبی به مشهد سفر کند. شاه پس از

به قدرت رسیدن زاهدی در مشهد خواهد ماند و صرفاً زمانی به پایتخت باز خواهد گشت که حکم رسمی نخست وزیر جدید را به وی اعطا نماید.

(د) ایجاد هماهنگیهای لازم با زاهدی :

تداوم تماسهای کارکنان ایستگاه ایالات متحده و منابع انگلیس با زاهدی یا نمایندگان وی کمک شایانی به ثبات نهایی طرح کرده و خیال زاهدی را از حمایتهای مورد نیاز، آسوده خواهد کرد.

در ادامه، زیر عنوان «سازمان ایجاد کودتا» اطلاعات بیشتری ارائه می شود.

پس از برقراری تماسهای مرحله ای با شاه، دولت‌های ایالات متحده و بریتانیای کبیر مستقیماً زاهدی را مطلع و وی را از بابت تعهد شاه مطمئن می سازند. سپس باید دستور اقدام برای عملیات با تمام جزئیات آن به زاهدی داده شود.

در این مرحله نامه ای به امضای شاه در اختیار ژنرال زاهدی قرار خواهد گرفت که در آن شاه از تمامی افسران وفادار خواسته است که با حامل نامه همکاری نمایند. البته قبلاً باید نحوه جلب همکاری نیروهای نظامی به وی تعلیم داده شود. سپس در مورد «سازمان براندازی مصدق» با زاهدی بحث و تبادل نظر خواهد شد تا از دیدگاهها و تمایلات وی در ارتقای طرح استفاده گردد. باید زاهدی اطمینان یابد که طرح تا فرارسیدن زمان اجرای کودتا از حمایت پنهانی دولتهای امریکا و انگلیس برخوردار خواهد بود. تمام امکانات مخالف مصدق بر ضد وی بسیج خواهد شد تا سرنگونی دولت مصدق هر چه بیشتر و جبهه قانونی بیابد. به زاهدی نیز باید توجه داد که هر اندازه گستره عملیات نظامی محدودتر و منحصر به کنترل شهر گردد و از سویی دیگر و جبهه قانونی براندازی بیشتر گردد، دولت جایگزین از منزلت و اعتبار فزون تری نزد اذهان عمومی برخوردار خواهد بود.

در صورتی که شاه از همکاری با نماینده امریکا سرباز زند و یا نامه های مورد نیاز زاهدی را امضا ننماید، باید به زاهدی اطمینان داد که در صورت موافقت وی، دولت‌های امریکا و انگلیس حاضرند بدون تعامل و همکاری فعال شاه هم این طرح را به سرانجام برسانند. ما تمام تلاش خود را به کار خواهیم بست که حتی در صورت عدم تمایل شاه نیز وی [زاهدی] را به همکاری متقاعد نماییم.

(ه) سازمان ایجاد کودتا

موارد زیر را ایستگاه ایالات متحده برای جلب نظر زاهدی، با وی در میان خواهد گذاشت. ضمناً در این مطالب، عناصر فعال یا بالقوه نقش اصلی و حقیقی خویش را ایفا خواهند کرد بدین ترتیب شائبه تقویت نیروهای حامی مصدق از ذهن پاک خواهد شد.

۱- سازمان ایجاد کودتا:

الف) معاونت نظامی: این معاونت به فرماندهی فردی منتخب زاهدی و مورد قبول ایالات متحده و انگلیس، شامل افسران ارشد و توانمند، با ایستگاه ایالات متحده در تهران در تماس بوده طرح مقدماتی انگلیس و امریکا را برای کنترل تهران به اجرا در خواهد آورد. این معاونت برای اجرای وظایف خود بودجه ای معادل ۷۵ هزار دلار نیاز دارد.

ب) وظایف معاونت: اصلی ترین وظیفه این معاونت گزینش افسرانی کلیدی در تهران است تا بتوانند در سرنگونی دولت مصدق ایفای نقش کنند. برای افزایش ضریب حفاظتی عملیات، این افسران در آخرین زمان ممکن از نقش واقعی خود مطلع خواهند گشت. این معاونت بررسی دقیقی از طرح عملیاتی تهیه شده توسط امریکا، به عمل می آورد و بویژه توجه خاصی به سلسله اقدامات روز کودتا مبذول خواهد داشت. اولین اقدامات شامل تصرف سریع مقر فرماندهی ارتش، ایستگاه رادیویی ارتش، رادیو تهران، منازل مصدق و ملازمان وی، مقر فرماندهی پلیس و ژاندارمری، ادارات پست و تلگراف تهران، مرکز تلفن، مجلس و مرکز انتشارات آن و بانک ملی و مرکز انتشارات آن می باشد. دستگیری عناصر کلیدی دولت مصدق، افسران ارشد متمایل و متعامل با مصدق و برخی سردبیران خاص نیز در زمره اولین اقدامات در روز کودتا تلقی می گردد.

۱۴۵

حزب توده نیز از اهمیت بسزایی برخوردار است و باید توجه ویژه ای به آن گردد. زاهدی نیز باید آماده واکنش خشن این حزب باشد. از این رو باید با خشوتی مضاعف به این واکنش پاسخ دهد. تا زمان جایگزینی دولت جدید به هیچ وجه نمی توان انتظار داشت که این حزب متقاعد به همکاری گردد. سازگاری حزب توده با شرایط جدید نیازمند گذر زمان است. در آغاز کودتا باید حداقل صد نفر از اعضای ارشد احزاب و گروهها و روزنامه نگاران دستگیر گردند؛ نام حدود هشتاد تن از این افراد در فهرستی که توسط انگلیس، ایستگاه ایالات متحده و زاهدی تنظیم گردیده، ارائه خواهد شد. خیابانهای تهران به سرعت تحت کنترل در خواهد آمد تا خطر تظاهرات حزب توده و دیگر دسته جات خنثی گردد. به منظور انحراف اعضای حزب توده و جلوگیری از تجمع مؤثر آنها، جزوه ای ساختگی با امضای کمیته مرکزی حزب در حجمی گسترده توزیع خواهد گشت.

حتی احتمال دارد برای جلوگیری از عکس العمل گروهها و دسته جات، امریکا با استفاده از هواپیما اقدام به انتشار گاز اشک آور و جوهرهای پاک نشدنی و... نماید. هواپیماهای محلی نیز می توانند با ایجاد رعب و وحشت از حضور مردم در خیابانها جلوگیری کنند.

ج) دیگر اقدامات طراحی شده در روز کودتا:

این اقدامات ممکن است در سه وضعیت مختلف به وقوع بپیوندد. بدین ترتیب که :
وضعیت اول : اوج یک اعتراض مذهبی گسترده بر ضد دولت مصدق که بلافاصله با عملیات نظامی پاسخ داده می شود.

وضعیت دوم : در لحظه ای خواهد بود که مصدق شاه را مجبور به ترک کشور می نماید. این اقدام به دو دلیل صورت می گیرد. یا اینکه مصدق از مخالفت های فزاینده ای که توسط شاه هدایت می شود و خود نیز از این رهبری آگاه است ، بیم ناک و هراسان است و یا از افزایش قدرت شاه در هراس است .

وضعیت سوم : زمانی است که مصدق می کوشد استعفای خود را تقدیم نماید. این اقدام ناشی از ترس وی از اعتراضات فراگیر می باشد و با عنایت به سوابق گذشته احتمال می رود در چنین شرایطی وی از شاه درخواست حمایت نماید. با شکست در کسب حمایت شاه ، احتمالاً وی از مردم خواهد خواست که به خیابانها ریخته و تظاهرات نمایند.
اقدامات مترتب بر وضعیت اول به شرح ذیل است :

در اوج وضعیت اول با انجام عملیات نظامی در مقرر فرماندهی ، این مکان را به تصرف خود درمی آورد. سپس فردی را به عنوان قائم مقام خود برگزیده بلافاصله دستگیری مصدق و دیگران را آغاز می نماید. مجلس درخواست تشکیل جلسه می دهد و نمایندگان مخالف دولت مصدق می کوشند تا طرح استیضاح مصدق را تصویب نمایند و متعاقب آن از زاهدی حمایت نمایند. چه با وجود حکم شاه مبنی بر نخست وزیری زاهدی و چه بدون این حکم ، زاهدی سکان قدرت را در دست می گیرد و مطابق برنامه اقدامات مورد نیاز را انجام خواهد داد. پس از تثبیت دولت جدید ، اخذ حمایت رسمی مجلس نیز مشکل نخواهد بود. اکنون زمان بازگشت شاه به تهران فرا می رسد.

پس از اجرای مراحل دوم و سوم ، اقدامات ذیل باید صورت پذیرد:
تنها در جدول زمانی برنامه تغییر رخ می دهد. به این ترتیب که کودتا زمانی انجام خواهد گرفت که بحرانها به اوج خود رسیده و عملیات از جنبه های نظامی قابلیت اجرایی پیدا کرده باشد.

۲- سازمان ایجاد و گسترش اعتراضات عمومی بر ضد دولت مصدق پیش از اقدام به کودتا:
الف) طرح کلی : هدف از اجرای این طرح ، ایجاد و گسترش مخالفت و بی اعتمادی عمومی نسبت به دولت مصدق و ایجاد رعب و وحشت در دولت وی است . این طرح نیازمند بودجه ای معادل ۱۵۰ هزار دلار می باشد.

این طرح دارای مراحل ذیل است :

مرحله اول :

زاهدی پس از دریافت بودجه طرح از امریکا و انگلیس ، اقدام به یارگیری و جلب همکاری افراد ذی نفوذ کرده آنها را برای ادامه طرح آماده می سازد.

مرحله دوم :

جنگ روانی گسترده ای بر ضد دولت مصدق بویژه شخص وی آغاز می شود. این مرحله یک یا دو هفته قبل از وضعیت اول شروع می شود ، به گونه ای که دولت مصدق وقت کافی برای پاسخ و واکنش نسبت به این جنگ روانی را نداشته و نخواهد توانست تأثیرات این جنگ روانی را از اذهان بزداید.

مرحله سوم :

این مرحله شامل وضعیت اول است که در بالا به تفصیل اشاره شد.

ب) وظایف عناصر کلیدی :

۱- اذهان عمومی و مطبوعات : در مراحل مقدماتی ، منابع انگلیسی از تمام نشریات تحت نفوذ خود بهره جسته ، افکار عمومی را بر ضد مصدق آماده می سازد. در مقرهای فرماندهی و ایستگاه ایالات متحده ، کارکنان ایستگاه مقالات ، جزوات و مطالبی به زبان فارسی در حمایت از شاه و بر ضد مصدق تهیه می نمایند. مطالبی که علیه مصدق خواهد شد حول محورهای ذیل خواهند بود:

الف) مصدق حامی حزب توده و شوروی است. (این موضوع با استفاده از برخی اسناد و مدارک ساختگی به اثبات خواهد رسید.)

ب) مصدق دشمن اسلام است ؛ به این دلیل که با حزب توده حشر و نشر داشته و در کسب اهداف آنها ، تلاش نموده است .

ج) مصدق آگاهانه قصد از هم گسیختن شیرازه ارتش را دارد و از تجدید قوای ارتش ایران جلوگیری می کند.

د) مصدق به عمد در پی ارتقای رشد عناصر تجزیه طلب است و این هدف را با خلع ید ارتش در مناطق قبیله نشین و عشایری به پیش می برد. از این رو در پی خارج نمودن کنترل این مناطق از دست ارتش است که شوروی راحت تر بتواند استانهای شمالی

کشور را به تصرف خود درآورد.

ه) مصدق به عمد قصد دارد اقتصاد کشور را در ورطه نابودی فرو برد.
و) مصدق دیگر آن انسان فرهیخته سابق نیست و قدرت چنان او را منحرف کرده است که هیچ اثری از آن شخصیت وارسته در وجود وی پیدا نمی شود و خوی دیکتاتوری جای آن را گرفته است.

ز) هم زمان با این القائات، این شایعه در جامعه رواج می یابد که مصدق قربانی مشاوران جاه طلبش گشته است.

نکته حائز اهمیت آنکه زاهدی باید بی درنگ، نماینده امور مطبوعاتی و تبلیغاتی خود را با عنوان قائم مقام نخست وزیر معرفی کند. این فرد باید مورد تأیید انگلیس و امریکا باشد. این اقدام یک یا دو هفته پیش از آغاز وضعیت اول، یعنی آغاز جنگ روانی، صورت خواهد گرفت. جزئیات چگونگی اجرای این طرح بر عهده ایستگاه ایالات متحده است. بلافاصله با تغییر دولت نماینده زاهدی در امور مطبوعاتی و تبلیغاتی اقدامات زیر را به مرحله اجرا می گذارد.

الف) حداکثر استفاده و بهره برداری مطلوب از رادیو تهران.

ب) تبلیغ برنامه های دولت جدید شامل کاهش هزینه جاری مردم، افزایش حقوق کارمندان دولت و نیروهای ارتش در ساده ترین عبارات از طریق رادیو تهران و پوسرها.

ج) افزایش میزان مقبولیت عمومی بیانیه های ایالات متحده و انگلیس درباره دولت جدید در اذهان مردم با ترندهای مختلف.

د) برپایی مصاحبه هایی با خبرنگاران خارجی برای انتقال دیدگاههای دولت تازه به مردم.
۲- نقش مجلس در پیشبرد اهداف مورد مطالبه: چنانچه مجلس در روز کودتا، تشکیل جلسه دهد، تلاش خواهد شد در همین جلسه تغییر دولت به رسمیت شناخته شود. در غیر این صورت یکی از افسران منتخب، الزاماً از شمار مخالفان مصدق، درخواست تشکیل جلسه می دهد. برای تدارک مقدمات تغییر دولت، یکی از نمایندگان مجلس برای جلب همکاری تطمیع خواهد شد. البته باید بررسی شود که آیا منابع انگلیس برای جلب همکاری به فرد نزدیک گردند و یا اکنون که زاهدی در ساختمان مجلس مستقر شده، خودش به فرد مذکور نزدیک و وی را تطمیع نماید. پس از تهیه فهرست نمایندگان و مبلغ مورد نیاز برای تطمیع هر یک از آنان، عملیات اصلی سرمایه گذاری از پیش تعیین شده، آغاز می گردد. ایستگاه ایالات متحده نیز با استخدام چندین منبع و عامل و برقراری تماسهای متعدد، از این طرح حمایت خواهد کرد. هدف از این اقدام تضمین کسب اکثریت به علاوه یک رأی در مجلس علیه مصدق، برابر برنامه

پیش گفته ، می باشد. تاکنون چهل نفر از نمایندگان متقاعد گشته اند در صورتی که در اکثریت قرار گیرند ، علیه مصدق رأی بدهند. البته تمام نمایندگان مجلس در یک جلسه حاضر نخواهند بود. با این حال باید مطمئن شد که مجلس در روز رأی گیری علیه مصدق ، به حدنصاب برسد. حداقل حدنصاب مورد نیاز برای رسمیت جلسه حضور دوسوم از نمایندگان در صحن پارلمان قبل از رأی گیری است. بنابراین باید برخی نمایندگان را صرفاً برای حضور در مجلس و تضمین حدنصاب و نه رأی دادن علیه مصدق ، ترغیب کرد.

۳- احزاب سیاسی به غیر از حزب توده : احزاب و گروههای سیاسی که به تازگی در مقابل مصدق قدهلم کرده اند ، در این طرح نقشی کاملاً حاشیه ای و جزئی دارند. این احزاب از قبیل حزب زحمت کشان ، سومکا و بخشهایی از پان ایرانیستها تنها قادرند تجمعات خیابانی محدود و بی اثری برپا کنند. البته احتمال می رود حزب زحمت کشان نقش مهم تری در عرصه اذهان عمومی به نسبت دیگر دسته جات داشته باشد. باید توجه داشت زمانی که این احزاب دست به تجمعات خیابانی می زنند ، منابع انگلیس حدود سه هزار نفر از نیروهای فعال خیابانی خود را برابر وضعیت اول ، بسیج خواهند کرد.

۱۴۹

۴- رهبران مذهبی : بر این باوریم که اکثریت قریب به اتفاق رهبران مهم مذهبی و علما به همراه خیل کثیری از رهروانشان به شدت با خط مشی مصدق و دولت وی مخالف اند. ایستگاه ایالات متحده و منابع انگلیس برای برقراری تماسهای زیاد با این رهبران خواهند کوشید. توانمندی و قابلیت های بالقوه پشتیبان زاهدی در این زمینه بسیار زیاد است. این رهبران شامل عناصری متنوع از جمله گروههای متخاصم ، غیرسیاسی و حتی گروههای تروریستی می باشند.^۶

در دوره زمانی تخریب چهره عمومی مصدق قبل از روز کودتا ، اقدامات رهبران و مریدان آنها چنین خواهد بود:

- الف) موج مخالفت و اعتراضات خود را نسبت به مصدق در اذهان عمومی رواج می دهند.
- ب) حمایت های علنی خود را از شاه به عمل آورده و در حرم مشهد با وی مستقیماً تماس برقرار می نمایند.
- ج) تظاهرات و راهپیمایی های مذهبی کوچکی علیه مصدق در اقصی نقاط تهران برگزار می نمایند؛ این تظاهرات باید از لحاظ مکانی فاصله زیادی با یکدیگر داشته ، کاملاً پراکنده باشند.
- د) گروه های تروریستی با تهدید به اقدام علیه نمایندگان موافق ، ملازمان و اعضای دولت مصدق ، مستقیماً وارد عمل شوند.

ه) حضور همه جانبه خود و پیروانشان را در وضعیت اول تضمین نمایند.
و) پس از تغییر دولت، در رادیو تهران و مساجد و منابر نسبت به وفاداری دولت جدید به اصول و مبانی مذهبی ابراز اطمینان نمایند.

۵- تجار بازار: این گروه به عنوان بخش کوچکی از تجار صاحب نفوذ صیغه نیمه مذهبی دارند که تأثیر زیادی بر اقشار پایین تر اجتماع در بازار دارند. برقراری تماس با این تاجران بر عهده منابع انگلیس و ایستگاه ایالات متحده در تهران است. این تجار به سبب ایجاد رکود در بازار، ممنوعیت واردات، مالیات بدون اغماض و کمبود نقدینگی به طور مستقیم آنها را متضرر کرده، با دولت مصدق مخالف هستند.

در مقطع جنگ روانی که قبل از وضعیت اول به اجرا در خواهد آمد، این تاجران اقداماتی به شرح ذیل انجام خواهند داد:

- الف) شایعاتی علیه دولت مصدق در بازار رواج خواهند داد.
ب) اعتراضات محدودی در جنوب تهران علیه سیاستهای اقتصادی دولت مصدق به راه خواهند انداخت.
ج) بخش و یا تمام بازار تهران را به تعطیلی خواهند کشاند.

۱۵۰

ج) اقدامات نهایی قبل از آغاز کودتا:

عملیات نظامی متعاقب یکی از وضعیتهای اول، دوم و یا سوم به اجرا در خواهد آمد. اقدامات سازمان قبل از کودتا، عمدتاً برای تحقق وضعیت اول است که بدین شرح خواهد بود:
۱- در روز کودتا، حملات از پیش تعیین شده ای به رهبران مذهبی محبوب در تهران صورت می گیرد.

۲- دیگر رهبران مذهبی این حملات را به دلیل عدم حمایت رهبران مذهبی از مصدق، عنوان خواهند کرد که، توسط وی طراحی شده است.

۳- برخی از دیگر رهبران ذی نفوذ نیز در مجلس تحصن می نمایند.

۴- در این شرایط، این رهبران مذهبی از طریق مریدان خود بیانیه های شدیداللحنی در محکومیت ماهیت و خط مشی دین ستیزانه دولت مصدق صادر خواهند کرد.

۵- همزمان، ایستگاه ایالات متحده اقدام به تهیه اسنادی ساختگی مبنی بر ارتباط سری مصدق با حزب توده کرده از این حزب قول گرفته است که در مخالفت با رهبران مذهبی، ارتش و پلیس، از وی حمایتی همه جانبه به عمل آورد. بدین ترتیب جنگی روانی علیه مصدق به راه خواهد افتاد و ایستگاه امریکا باید از این وضعیت حداکثر بهره برداری را بنماید.

۶- به طور همزمان، این رهبران از مریدان خود می‌خواهند که در مساجد، دفاتر پست و تلگراف، بانکها و غیره در تهران تحصن نمایند. منابع انگلیس و ایستگاه ایالات متحده نیز جماعتی را به تظاهرات واداشته کسبه بازار نیز برای تعطیلی بازار تلاش خواهند کرد. این تحصن گسترده برای ایجاد اختلال در زندگی و فعالیت عادی مردم در شهر طراحی شده تا دامنه نارضایتی مردم از دولت همگانی نشان داده شود. این تحصن بیانگر مقاومت درونی مردم است و رسومات ایران به گونه‌ای است که پلیس و ارتش قادر به عکس‌العمل درباره متحصنان نخواهند بود.

۷- با تحقق چنین جو خصمانه‌ای، زاهدی فرماندهی ارتش را به دست گرفته دستگیری و بازداشت‌هایی که لازمه اقدام نظامی کودتا می‌باشد را به اجرا در خواهد آورد.

۸- بلافاصله پس از به قدرت رسیدن زاهدی، مجلس درخواست تشکیل جلسه داده تغییر دولت را به رسمیت خواهد شناخت. این اقدام کودتا را تکمیل و به ثمر خواهد نشانند.

ارزیابی امکان موفقیت طرح عملیاتی: مواردی که اشاره شد طرحی غربی برای اجرا در کشورهای شرقی بود. این طرح به وسیله نویسندگانی طراحی شده بود که شناخت بسیار زیادی از کشور هدف و مردم آن داشته، تلاش کرده بودند جزئیات این طرح را از منظر ایرانیان نیز بررسی کنند. با توجه به عدم توانایی ایرانیان در طراحی منطقی موضوع، انتظار نداریم این طرح توسط ایرانیان بازبینی شود و در کشورهای غربی دوباره مورد استفاده قرار گیرد. به همین دلیل این طرح در کشورهای غربی قابلیت اجرایی نخواهد داشت.

ما بر این باوریم که طرح آن چنان گسترده و جامع است که حتی اگر به صورت صد در صد هم محقق نگردد، امکان زیادی برای توفیق و کسب نتیجه خواهد داشت.

عدم رعایت ضرایب حفاظتی در بین عناصر دخیل در طرح، نقطه ضعف تفکیک ناپذیر و ذاتی سرشت ایرانی است. از این رو باید دانست که نشت اطلاعات ممکن است منجر به واکنش سرکوب گرایانه‌ای از سوی دولت مصدق گردد.

چنین طرحی تاکنون در سالهای اخیر به اجرا در نیامده و این طرح فتح بابی در این زمینه محسوب می‌گردد. کودتای رضاشاه، از حیث ماهوی از این کودتا متمایز بود. کودتاهایی که در سالهای اخیر در کشورهای خاور نزدیک صورت گرفته از لحاظ عملیاتی بسیار آسان تر و سهل‌الوصول تر از این کودتا بود به این سبب که حمایت اپوزیسیون کمونیست را علیه خود ندیده و رؤسای دولتهای معزول نیز چنین حامیان قدرتمندی نداشتند.

پیش از ارزیابی امکان موفقیت این طرح، ذکر چند عامل مرتبط با مفهوم عمومی کودتا ضروری است:

الف) شکست کودتا منجر به نتایج ذیل می‌گردد:

- ۱- موج شدیدی تحت رهبری دولت علیه ایالات متحده ایجاد می‌شود که حتی ممکن است منجر به بیرون راندن ایالات متحده از ایران گردد.
- ۲- دولت انگلیس نیز به خاطر منابعی که به منظور سرنگونی مصدق، تدارک دیده بود، متضرر می‌گردد.

- ب) در صورتی که این طرح، با شکست مواجه نشود، حتی در صورت عدم بیرون راندن ایالات متحده از ایران، و عزل مصدق پس از اندک زمانی، نه ایالات متحده و نه انگلیس قادر نیستند از موقعیت ایجاد شده بهره‌برداری نمایند به این دلیل که منابع انگلیس و داراییهای ایالات متحده در اثر شکست کودتا، از دست خواهد رفت.
- ج) اگر کودتا به اجرا درنیاید، باز هم ممکن است به دلیل ورشکستگی اقتصادی دولت مصدق، امریکا مجبور به ترک ایران گردد و از سویی دیگر هرج و مرج داخلی ایران را فراگرفته، حزب توده تحت رهبری شوروی زمام امور را در ایران در دست بگیرد.
- د) چنانچه در شرایط فعلی کودتا عملی نگردد، باید طرح دیگری مربوط به زمان هرج و مرج داخلی و ورشکستگی اقتصادی طراحی شود.

۱۵۲

نتیجه گیری:

در صورت حمایت شاه و پذیرش طرح کلی توسط زاهدی و موافقت ما با انتقادات و دیدگاههای او نسبت به این طرح، چنانچه برابر جدول زمانی طراحی شده، اقدام شود این کودتا به ثمر خواهد نشست.

پیوستها:

از آنجا که ضمایم و پیوستهای این طرح حاوی اطلاعات محرمانه بسیاری است که به همین منظور جمع‌آوری گردیده لذا از ارائه آنها در این نسخه پرهیز می‌شود. این پیوستها فهرست کامل و جامعی از حامیان قطعی و احتمالی زاهدی مشتمل بر نامها و جایگاه شغلی حامیان وی در میان افسران ارتش، بررسی دقیق وضعیت نمایندگان مجلس، ارزیابی حجم و انسجام رهبران دینی حامی وی، کابینه پیشنهادی زاهدی و غیره است.

[طرح محرمانه سازمان سیا درباره کودتای ۱۹۵۳ [۱۳۳۲] در تهران حاوی سندی دوپست صفحه‌ای شامل استنباط نویسنده در مورد عملیات و نیز چند طرح الحاقی به موضوع است. سایت نیویورک تایمز قصد دارد مقدمه و بسیاری از الحاقیات طرح را منتشر نماید. اما این سایت

سندهای تازه از کودتای ۲۸ مرداد

بدون مشورت با مورخین ، متن طرح اصلی را منتشر نخواهد کرد از این رو که ممکن است افرادی که نامشان در زمره عوامل کشورهای خارجی آمده در مخاطره قرار گرفته ، در داخل ایران با مجازات و کیفر رو به رو گردند .

از آنجا که خلاصه ارائه شده با متن اصلی بویژه در تاریخها و اطلاعات ارائه شده مغایرتهایی دارد ، خواننده ممکن است با تناقضاتی در متن رو به رو شود . سایت نیویورک تایمز در گزارش خود به سند اصلی سازمان سیا ، که هنوز نامش فاش نگردیده ، استناد کرده است . علاوه بر این ، برخی نامها و توضیحات موجود در متن اصلی ، در این گزارشها حذف شده است . [فهرست مطالب ارائه شده در گزارش موجود :

صفحه یک
صفحه سه

اظهار نظرهای مورخ
خلاصه گزارش

پیوستها:

- الف) طرح عملیاتی اولیه آژاکس TP. ارسالی از نیکوزیا به مقر فرماندهی در اول ژوئن ۱۹۵۳ - [۱۱ خرداد ۱۳۳۲].
- ب) پیش نویس لندن در مورد طرح عملیاتی TP آژاکس .
- ج) نظریه وزارت امور خارجه به تاریخ ۲۳ جولای ۱۹۵۳ [اول مرداد ۱۳۳۲] که می کینز (Makins) سفیر انگلیس به اسمیت ، معاون وزیر امور خارجه ، نوشت .
- د) نقد عملیات از بعد نظامی - درسهایی که از عملیات TP آژاکس آموختیم و تجدیدنظر در عملیات کودتا از بعد نظامی آن .

۱۵۳

پانوشتها:

1- WWW. FCO. gov.uk.

۲، ۳، ۴ - این عبارات در متن اصلی سنبد با نوار مشکی ، مخفی نگه داشته شده است .
۵و۶ - برخی اسامی در متن اصلی حذف شده است .